

TALOUS KÄYTÄNTÖTEOREETTISESTI

KOTITALOUKSIEN OMAEHTOINEN RUUANHANKINTA TALOUTTA

KOSKEVAN TIEDON LÄHTEENÄ

JOHDANTO

Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että taloudesta on tapana puhua omana, muusta toiminnasta irrallaan olevana osa-alueena, jota koskevat omat lainalaisuutensa (Raworth 2017). Samalla materiaalisen todellisuuden ulottuvuudet usein sivuutetaan taloutta koskevissa käsitteissä ja viitekehyksissä, vaikka talous on sekä toimintana että käsitteenä lähtökohteisesti sidoksissa ja vuorovaikutussuhteessa materiaaliseen todellisuuteen (Haila 2015; Latouche 2009). Samaan aikaan taloudesta käytäviä keskusteluja leimaa inhimillisten kokemusten ja ei-inhimillisen toimijuuden huomiotta jättäminen (Latour 2005; Lefebvre 2004).

Tässä tekstissä tutkimme mahdollisuuksia hyödyntää käytäntöteorioita talouden ymmärtämisessä. Käytäntöteorioiden avulla on mahdollista lähestyä talouteen liitettyjä vaikeasti sanallistettavia, kehollisia ja ei-inhimillisiä ulottuvuuksia. Käytäntöteorioiden kriittinen voima tulee esille siinä, miten käytännöt ymmärretään tietämyksen lähteeksi (Gherardi 2009a; 2009b; Nicolini 2011). Silloin tarkastelun kohteeksi tulevat ne tavat, toimijat ja suhteet, joissa talouden järjestys tuotetaan. Käytäntöteorioiden näkökulmasta talous näyttäytyykin ensisijaisesti toiminnallisena: muuttumattomien lainalaisuuksien sijaan taloutta tuotetaan jatkuvasti erilaisissa, mate-

riaaliseen todellisuuteen sidoksissa olevissa ja yhteenkytketyneissä käytänteissä. Toisin sanoen, käytäntöteoreettinen tutkimusote ohjaa meitä tarkastelemaan taloutta toimintana sekä tiettyyn aikaan ja paikkaan sijoittuneena inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijuuksien vuorovaikutuksena.

Käytäntöteorioiden näkökulmasta on hedeelmällistä keskittyä tutkimaan jotakin tiettyä käytännöllistä toimintaa (Räsänen 2009; 2015a). Tässä kirjoituksessa keskitymme pohtimaan kotitalouksien omaehtoista ruuanhankintaa, mikä tekee näkyväksi talouteen liitettyjä vaikeasti sanallistettavia, kehollisia ja ei-inhimillisiä ulottuvuuksia. Erityisesti kysymme, miten omaehtoiseen ruuanhankintaan pyrkivät kotitaloudet kohtaavat talouden pääosin näkymättömäksi jäävää järjestystä ja millainen rooli materiaalisella todellisuudella on taloutta koskevan tiedon ”näkyemisessä” ihmisten arjessa. Olemme tahoillamme tutkineet etnografisesti ruokapiireihin osallistuvia ja omavaraisuuteen pyrkiviä kotitalouksia. Havaitimme, että monista syistä johtuen osa kotitalouksista haluaa hankkia ruokansa omaehtoisesti ja siten vaikuttaa omaan arkeensa tärkeäksi katsomallaan tavalla. Omaehtoisuudella tarkoitamme halukkuutta tuottaa ruoka itse tai hankkia ruoka suoraan ruuan tuottajalta ilman välikäsiä.

Väitämme, että hyvin konkreettiset, keholliset ja arkiset kokemukset tekevät näkyväksi sen, miten abstraktina pidetty talous järjestyy

käytänteissä. Väitämme myös, että ei ole olemassa taloutta, joka toimisi omaehtoisesti käytännöistä riippumatta tai järjestäisi arkeamme. Sen sijaan talous tuotetaan ja sitä ylläpidetään ihmisten ja ei-inhimillisten toimijoiden vuorovaikutuksessa.

Seuraavaksi käymme läpi talouskriittikkä ja esittelemme heikon teorian vaihtoehtoisena tapana tuottaa tietoa taloudesta. Tämän jälkeen tuotamme katsauksen käytäntöteoreettiseen tutkimusotteeseen ja erittelemme kolme näkökulmaa talouden järjestyksen tutkimiseksi. Käytäntöteorioita voidaan yleisesti eritellä sen mukaan, miten ne suhtautuvat toimijuuteen ja minkälaisia järjestyksen tuottamisen mekanismeja ne korostavat (ks. esim. Gherardi 2000). Tarkoituksemme ei ole tuottaa perustavanlaatuista katsausta käytäntöteorioihin, vaan tuoda esille omien tutkimuksiemme myötä saavutettua ymmärrystä järjestyksen tuottamisen keskeisistä ulottuvuuksista ja näin tehdä näkyväksi käytäntöotetta (ruoka) talouden tutkimisessa. Käyttäen etnografisia tutkimuksiamme esimerkkinä, käymme vuoropuhelua ja tuomme esille kotitalouksien kokemuksia omaehtoisesta ruuanhankinnasta ohi tavanomaisen ruokaketjun. Lopuksi pohdimme millaista tietoa ja ymmärrystä voimme taloudesta saavuttaa yhdistämällä heikon teorian mukaisen talouskriittikin ja käytäntöteoreettisen tutkimusotteen.

TALOUSAJATELUN KRITIIKKI

JA HEIKKO TEORIA

Nykyistä talouden dominoivaa asemaa yhteiskunnassamme on kritisoitu monesta näkökulmasta. Esimerkiksi talouden keskeistä asemaa kielessä, kulttuurissa ja yhteisten asioiden hoitamisessa pidetään ongelmallisena (Joutsenvirta et al. 2016). Osalle ajattelijoista ongelma on jatkuvan talouskasvun painottaminen (Jackson 2009; Latouche 2009). Sa-

maan aikaan kritisoidaan talouden eriytymistä yhteiskunnasta omaksi näennäisesti itsenäiseksi osa-alueeksi (Raworth 2017). Talouden kritiikki liittyykin siihen, miten taloustiede yksittäisenä tieteenalana, menetelmineen ja asiantuntijoineen, on saanut yhteiskunnassa määräävän roolin (Raworth 2017; Graeber 2011). Taloustieteilijä Ha-Joon Chang (2015) onkin esittänyt, että ”taloustiedon” tulisi kuulua kaikille, vaikka taloustieteistä tehdään toisinaan tahallisesti vaikeasti ymmärrettäviä.

Erilaiset kriittiset talouden tutkimuksen suuntaukset pyrkivät osoittamaan valtavirtaisen taloutta koskevan tiedon sokeita pisteitä muistuttamalla planetaarisista rajoista (Rockström et al. 2009) ja uusien hyvinvoinnin mittareiden kehittämisen tarpeista (Jackson 2009; Raworth 2017). Talouskriittikin lisäksi ajattelijat ovat esittäneet vaihtoehtoja taloudellisen toiminnan organisoimiseksi (Jakonen ja Silvasti 2015). Yksi ratkaisu on korostaa sellaista taloudellista toimintaa, missä omistus ja päätöksenteko ovat lähellä toimijoita verrattuna globaaleihin monimutkaisiin toimitusketjuihin (Parker et al. 2014). Ruokatalous on yksi usein esiin nostetuista esimerkeistä puhuttaessa paikallistaloudesta, sillä ruoka on - ja on myös historiallisesti ollut - talouden keskiössä (Friedmann 1993; Graeber 2011). Näin ruuantuotannon ja ruokaketjujen tarkastelu tekevät konkreettisesti näkyväksi taloudellista toimintaa ja talouden järjestystä myös laajemmin.

Käsityksiin ruuanhankinnasta vaikuttavat valtavirtaisen taloustieteen oletukset, joiden mukaan suuren mittakaavan tehotuotanto, erikoistunut työnjako ja tuotanto-olosuhteiden yhdenmukaistaminen on kannattavinta (Järvensivu 2016; Lymbery & Oakeshot 2014). Tämä johtaa ruuan tuotannon ja kulutuksen eriytymiseen, mikä osaltaan lisää kansainvälistä kaupankäyntiä ruualla. Joidenkin lajikkeiden ylituotanto vaikuttaa niiden globaaliin hintakehitykseen sekä paikallisesti suoraan pienviljelijöiden elinkeinoon (Kallio & Lähde 2019). Lisäksi esimerkiksi energian kallistuu-

minen nostaa ruuan markkinahintoja (Puupponen et al. 2016).

Todellisuudessa uusiutumattomien energiamuotojen sekä tehotuotannon varaan rakennettu globaali ruokajärjestelmä on herkkä: epävakaiden aikojen koittaessa ruokaturva on vaarassa, sillä ruuantuotantoon tarvittavan energian lisäksi tulee pulaa myös ajan myötä rakentuneesta tietämyksestä koskien paikallista ruuantuotantoa. Lähde (2017; 2018) on kirjoituksissaan kuvannut maailman ruokajärjestelmän monimutkaisuutta. Ruokaturvaa koskien hän tuonut esille sen, miten tuotannon ja kulutuksen irtikytkeminen toisistaan ylläpitää monimutkaisia ketjuja ja valta-asetelmia sekä vaikeuttaa kriittisten kysymysten, kuten nälkäkysymyksen, tarkastelua. Esimerkiksi jatkuva talouskasvu on poliittinen tavoite myös siksi, että sen ajatellaan lisäävän ruokaturvaa (Puupponen et al. 2016). Talouskriitikin valossa onkin perusteltua pohtia, onko ruokatalouden tavoitteena tuottaa ruokaa vai rahaa - vai kenties myös jotain muuta.

Ymmärrys ruokataloudesta on siis hyvä esimerkki siitä, miten talouden tietäminen on sidoksissa opittuun. Koska puhuvat taloudesta vaikuttavat ymmärrykseemme talouden käytänteistä, kriitikoiden mukaan puheta-
 pojen muutos mahdollistaisi monipuolisemman taloustiedon (Gibson-Graham 2006; Tsing 2015). Alhojärvi (2015) kuitenkin varoittaa, että talouskriitikissä on vaarana toistaa asetelma, jota kritisoidaan, eli asetutaan paremmin tietävän positioon ja ollaan sokeita omasta asemasta. Ratkaisuna toimii niin kutsutun heikon teorian omaksuminen, joka ”ei käsittele yksityiskohtaisemmin tai vahvasta sitä minä jo tiedämme” vaan ”tarkkailee, tulkitsee ja tuottaa lisääntyvää tietoa” (Gibson-Graham 2014: 149, suomennos kirjoittajat).

Siten heikon teorian mukainen talouskriitikki ”ongelmallistaa” talouden puhuvat (Alhojärvi 2015), koska se pyrkii pois kaikkietäivistä selitysmalleista. Mielestämme ainakin osa käytäntöteorioista voidaan ymmärtää ”heikkona teoriana”, sillä ne eivät tarjoa val-

mista selitystä maailmasta, vaan jättävät kohteen konstruoinen tutkimuksen kohteeksi. Vahvaan selitysmalliin pakottamisen sijaan käytäntöteoriat avaavat ilmiöiden toiminnallista luonnetta. Käytäntöteorioiden valossa taloutta eivät järjestä abstraktit ilmiöt, kuten hintamekanismit tai kysynnän ja tarjonnan lait, vaan sosiaaliset käytännöt ja niiden kautta ylläpidetyt sosio-materiaaliset suhteet. Heikon teorian valossa voisimme esimerkiksi kysyä, mitä hiilinielua tai linkaarianalyysiin keskittyvät määrälliset mittarit meille kertovat tai jättävät kertomatta suhteessa itse maanviljelytyöhön. Millainen tieto kuvaaisi myös maanviljelytyön laadullisia ulottuvuuksia ja vaikutuksia ympäröivään yhteisöön?

Heikon teorian omaksuminen ei kuitenkaan anna vielä selkeitä käsitteellisiä viitekehysyksiä, joita taas voi löytää käytäntöteosta, sillä käytäntöteoriat tarjoavat myös menetelmiä tiedon tuottamiseksi (Gherardi 2012; Nicolini 2009; 2012). Tällöin ei tarvitse tehdä keinotekoista kuilua teorian ja käytännön välille (Eikeland & Nicolini 2011). Käytäntöteoreettinen tutkimusote antaa siis mahdollisuuden ilmiöiden tarkasteluun heikon teorian tapaan.

TALouden JÄRJESTYKSEN

KÄYTÄNTÖTEOREETTINEN

TARKASTELU

Käytäntöteorioiden syvälle filosofian, sosiologian ja antropologian perinteisiin ulottuvista juurista (esim. Bourdieu 1977; Giddens 1984, Heidegger 1996; Marx 1970; Mauss 1954; Ortner 1984) huolimatta talouden käytäntöteoreettinen tarkastelu on toistaiseksi jäänyt hyvin vähälle huomiolle. Viimeisten parin vuosikymmenen ajan käytäntöteoriat ovat kuitenkin ottaneet jalansijaa monilla eri yhteiskuntatieteellisillä tutkimusaloilla ja

nykypäivänä eri perinteisiin pohjaavien käytäntöteoreettisten tutkimusotteiden sekä näiden soveltamisalueiden kirjo on laaja (esim. Feldman & Orlikowski 2011; Kemmis 2009; Miettinen et al. 2009; Nicolini 2012; Reckwitz 2002; Shove et al. 2012).

Gherardia (2011) mukaillen käytäntöteoriat voidaan karkeasti ottaen jakaa kahteen eri ryhmään sen perusteella, miten niissä ymmärretään ”käytäntö”. Yhteen ryhmään kuuluvat teoriat, joissa käytäntö identifioidaan säännönmukaisuuksiin, yhtenäisiin suoritustapoihin ja yhteisiin oletuksiin. Toisen ryhmän muodostavat käytäntöteoriat, joissa käytäntöä luonnehtii ensisijaisesti toimijoiden normatiivinen vastuu toimintaan osallistumisesta ja siitä suoriutumisesta. Ensimmäiseen ryhmään sijoittuvat käytäntöteoreetikot näkevät toimijat pääosin epärefleksiivisinä, toiminnan rutiininomaisena, ja käytännöt ”entiteettinä” (tähän ryhmään sijoittamme esim. Reckwitzin, Schatzkin, Shoven) kun taas toisessa ryhmässä toimijuutta tarkastellaan kompleksisempänä, osallistujiltaan tietoa, taitoa ja taitoa vaativana, ja käytännöt nähdään jatkuvasti muokkautuvina ja uusiutuvina (esim. Gherardi, MacIntyre, Nicolini, Räsänen). Nicolini (2012) puolestaan jakaa käytäntöteoriat eri tyyppien ja perinteiden mukaisesti kuuteen eri ryhmään: prakseologia (Bourdieu, Giddens), käytäntö perinteenä ja yhteisönä (MacIntyre, Lave & Wenger), kulttuurihistoriallinen aktiviteettiteoria (Marx, Engeström, Vygotsky), etnomedologinen käytäntöteote (Garfinkel), fenomenologinen käytäntöteote (Heidegger, Wittgenstein, Schatzki), ja diskursiivinen käytäntöteoria (Foucault). Tämä jaottelu korostaa erilaisten käytäntöotteiden ontologisia ja menetelmällisiä eroavaisuuksia sosiaalisten käytäntöjen tutkimisessa.

Puhummekin käytäntöteorioista monikossa, sillä lukuisten käsitteellistysten joukosta ei ole tarjolla yhtenäistä määritelmää sosiaaliselle käytännölle. Voimme kuitenkin sanoa, että käytäntöteorioille yhteistä on *toiminnan tason* tarkastelu, jolloin sosiaalinen, eli se mikä on

jaettava, havaittavissa ja todellista, löytyy ensisijaisesti toiminnasta eikä esimerkiksi yksilöiden mielestä (*mind / cognition*), symbolisista merkityksistä (*meanings / discourses*) tai abstrakteista rakenteista (*structures / institutions*). Eräs keskeinen ja laajasti esitetty väite käytäntöteoreetikoiden keskuudessa on se, että sosiaaliset käytännöt vaativat jatkuvaa uudelleentuottamista (Feldman & Orlikowski, 2011), jonka kautta toimintaa ja inhimillisten ja ei-inhimillisten toimijoiden välisiä suhteita ylläpidetään, uudistetaan ja muokataan. Näin ollen, käytännöt yhtäältä organisoivat ihmisten materiaaliseen todellisuuteen kytkeytyvää toimintaa ja toisaalta ihmiset organisoivat materiaalista todellisuutta käytännöissään.

Talouden tutkimisen näkökulmasta käytäntöteorioiden tärkein anti näyttäytykin meille järjestyksen tuottamisen ja uudelleentuottamisen sekä materiaaliin ja paikallisiin olosuhteisiin kytkeytyvien suhteiden ymmärtämisenä. Käytäntöteote mahdollistaa siirtymän yksilö- ja entiteettikeskeisyydestä kohti toiminnan ja siinä tapahtuvan vuorovaikutuksen tarkastelua. Vaikka eri käytäntöteoreettisten suuntausten edustajat esittävät, että arkisella toiminnalla on keskeinen merkitys sosiaalisen järjestyksen (*social order*) tuottamisessa (Bourdieu 1990; Giddens 1984; Schatzki 2001; Thévenot 2001), vaihtelee ymmärrys siitä, millä tavalla järjestystä uudelleentuotetaan ja mitä tämä vaatii. Nostamme tässä tekstissä esiin kolme keskeistä käytäntölähtöistä päätelmää, jotka ovat osoittautuneet omien tutkimuksiemme kannalta merkittäviksi järjestyksen tuottamisen ymmärtämisessä.

Ensimmäinen korostaa käytäntöjen sosiomateriaalista luonnetta ja olettaa että inhimillinen toiminta on aina vuorovaikutuksessa materiaalisen todellisuuden kanssa (Gherardi 2012; Nicolini 2012; Orlikowski & Scott 2008; Orr 1995). Sosiomateriaalisuudella viittaamme ihmisten toiminnan (sis. puhe ja kehon liikkeet) ja ei-inhimillisten toimijoiden erottamattomaan vuorovaikutukseen, joka tulisi tuoda sosiaalisten käytäntöjen ja järjestyk-

sen tuottamisen tarkastelun keskiöön. Useat tämän suuntauksen tutkimuksista keskittyvät teknologian, työkalujen ja artefaktien rooliin erilaisissa työympäristöissä, kuten sairaaloissa (Nicolini 2006; 2010; 2011), työmaalla (Gherardi ja Nicolini 2000; 2002) tai palveluorganisaatioissa (Orr 2006). Materiaalisuudella on havaittu olevan usein keskeinen rooli myös käytäntöjen muutoksessa sekä uusien käytäntöjen synnyssä (Nicolini 2011; Shove et al. 2012; Schatzki 2013). Baradilainen (Barad 2003) sosiomateriaalisuus vie materiaalisuuden käsitteellistämisen vielä muita pidemmälle. Siinä kyseenalaistetaan radikaalisti diskursiivinen ja symbolinen dominanssi tarkastelemalla käytäntöjen kehollista, sanojen toiselle puolen jäävää luonnetta (ks. myös Gherardi 2017).

Toinen päätelmä nostaa esiin käytäntöjen väliset vuorovaikutussuhteet, niin kutsutut käytäntöjen tekstuurit (Gherardi 2006) ja ”tillallisuuden” (Schatzki 2012; 2013). Käytännöt tulisi siis ymmärtää yhteenkytetyneinä, paikkoihin sidottuina ja nähdä osana historiallista jatkumoa (MacIntyre 2008). Esimerkiksi kauppassakäynti edellyttää ja kytkee yhteen monia muita käytäntöjä, kuten kulkemista kauppaan ja kaupasta (esim. autolla, pyörällä, kävellen, julkinen liikenne), ruokailun suunnittelua, maksamista, ruuan laittamista, ja syömistä. Samaan aikaan käytännöt ovat suhteessa toisiinsa monilla eri tasoilla ja ne tulisi aina hahmottaa osana laajempaa kokonaisuutta (Graeber 2013) sekä osana tiettyä käytännöllistä toimintaa (Räsänen & Trux 2012). Räsästä ja Truxia (ibid.) mukaillen voidaan esimerkiksi ajatella, että taloustieteilijä harjoittaa käytännöllistä toimintaa, kauppatieteiden (tietyn koulukunnan) tutkimus on sosiaalinen käytäntö ja kauppatieteiden luento on yksi käytäntö.

Kolmas päätelmä käsitteellistää käytännöt tietämisen lähteenä (*practice as epistemology*) (Gherardi 2011; mutta ks. myös esim. Nicolini 2011; Orlikowski 2002; Sandberg & Tsoukas 2011). Käytäntölähtöisellä epistemo-

logialla viittaamme siihen, että tietämisemme on sidoksissa käytännöissä tekemiseen ja niissä syntyvään osaamiseen. Tietäminen, joka olettaa myös normien noudattamista ja vastuun kantamista omasta toiminnasta, tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä materiaalis-diskursiivisen vuorovaikutuksen kautta (Gherardi 2012). Näin ollen, toimintaan osallistuminen kätkee sisäänsä poliittisia pyrkimyksiä, moraalisia käsityksiä eli ymmärrystä siitä, mikä on ”hyvää” tai ”paha” sekä estetiikkaan ja makuun liittyvää tietämistä (MacIntyre 2008; Gherardi 2009c; Hennion 2001). Huomionarvoista on se, että ihmisten toimintaa ohjaavat erilaiset tavat orientoitua omaan toimintaansa (Räsänen 2014). Näitä voivat olla esimerkiksi taktinen (miten teen tämän), poliittinen (mitä tavoittelen), moraalinen (miksi teen tämän näin) ja subjektiivinen eli identiteettiin liittyvä (kuka olen / keneksi tulen tekemällä näin) orientaatio (Räsänen & Trux 2012). Mitä ja miten voimme tietää muovautuvat näin ollen myös sitä kautta, miten yksilöt orientoituvat toimintaansa ja millaiseen orientaatioon toiminta ohjaa ihmisiä.

Kun ajattelemme talouden järjestyksen tutkimista käytäntöotteella, huomaamme, kuinka edellä kuvatut asiat ohjaavat huomiomme sosio-materiaaliseen vuorovaikutukseen, käytäntöjen keskinäisiin riippuvuussuhteisiin sekä diskursiivisten ymmärrysten ja kehollisen tietämisen tarkasteluun koetussa todellisuudessa. Toiminnan geneeristen piirteiden nimeämisen sijaan käytäntöteoriat ohjaavat teoretisointiin paikallisesta tiedosta käsin (Feldman & Worline 2016; Sandberg & Tsoukas 2011).

TUTKIMUSPROSESSI

Meille käytäntöteorioiden soveltaminen on tarkoittanut ensisijaisesti käytäntöjen ottamista analyysin kohteeksi, kun analyysin kohteena voivat olla myös esimerkiksi sosiaaliset liikkeet, organisaatiot tai institutionaaliset

logiikat. Käytäntöteoreettinen tutkimusote on käsitteellisen työn lisäksi menetelmällinen tutkimusagenda, jossa arjen toimintaa pidetään itsessään tutkimuksen arvoisena (Miettinen et al. 2009). Näin ollen käytäntöteoriat ovat tarjonneet meille käsitteellisen viitekehksen rinnalla vahvan menetelmällisen tutkimusotteen ja ohjanneet meitä tarkastelemaan taloudellisen järjestäytymisen käytänteitä paikallisissa olosuhteissa. Ennen kaikkea, käytäntöteoreettinen tutkimusote on ohjannut meitä ottamaan talouden käytäntöihin näkökulmaksi käytännönharjoittajien kokemusmaailman (Räsänen 2015b).

Menetelmällisesti etnometodologian ja etnografian koetaan soveltuvan hyvin arkisten käytäntöjen tutkimiseen (Miettinen et al. 2009; Gherardi 2011). Tässä artikkelissa käytämme aikasempiin tutkimuksiimme pohjaavaa etnografista aineistoa (Houtbeckers 2018; Kallio 2013; 2018). Havainnollistamme, miten omaehtoisen ruuanhankintaan osallistuvat kotitaloudet tulevat tuottaneeksi taloutta koskevaa tietoa, ja pohdimme materiaalisuuden roolia taloutta koskevan tiedon tuottamisessa. Analyysimme pohjaa vuoropuheluun, jossa käytimme tutkimusmateriaaleja ruokapiireihin osallistuvista ja omavaraisuuteen pyrkivistä kotitalouksista. Ruokapiireihin keskittyvä etnografinen kenttätyö toteutettiin vuosina 2010 - 2017. Ruokapiirit ovat kotitalouksien yhteisöjä, jotka hankkivat ruokansa suoraan viljelijöiltä ja muilta ruuan tuottajilta. Ruokapiireihin aktiivisesti osallistuvat kotitalousjäsenet olivat pääosin naisia, ja heidän ikäjakaumansa sekä työnkuvansa olivat laajalaisia. Aineistoa on kerätty 22 ruokapiiristä eri puolilta Suomea, ja osana etnografiaa tutkija osallistui ruokapiirien toimintaan jäsenenä useamman vuoden ajan. Tässä tekstissä käytetty ruokapiiriaineisto pohjaa osallistuvaan ja ei-osallistuvaan havainnointiin kuudessa eri ruokapiirissä ja etnografisiin, spontaanisti kentällä tapahtuneisiin haastatteluihin. Tämän lisäksi vuoropuhelussa on käytetty materiaalina ruokapiireihin osallistuvien kotitalousjä-

senten kanssa tehtyjä narratiivisia teemahaastatteluja (Riessman 2008), joita etnografisessa tutkimuksessa tehtiin yhteensä 24. Tässä artikkelissa kotitalouksien toiminta tulee näkyväksi ruokapiirien organisoimisen ja niihin osallistumisen kautta.

Omavaraiskotitalouksiin keskittyvä kenttätyö on osa laajempaa etnografista tutkimusta koskien työtä talouskasvuparadigman jälkeen vauraassa globaalissa pohjoisessa. Kenttätyö alkoi vuonna 2016 ja on käynnissä artikkelin kirjoitushetkellä. Osana etnografiaa tutkija on viettänyt aikaa kotitalouksissa, joissa pyritään omavaraisuuteen. Lisäksi tutkija on ottanut osaa erilaisiin tapahtumiin, joissa hän on kohdannut omavaraisuuteen pyrkivien kotitalouksien jäseniä ja joiden kanssa hän on käynyt keskusteluita omavaraisuuteen pyrkimisen arkisista kysymyksistä. Tutkimuksessa seurataan myös muita prosesseja, kuten Omavaraopiston perustamista. Tässä käsikirjoituksessa on käytetty aineistona vierailuita kolmeen erilliseen kotitalouteen, joista kaksi sijaitsee Etelä-Suomessa ja yksi Itä-Suomessa. Tutkija on vierailut kotitalouksissa yhdestä viiteen kertaan ja raportoinut havaintojaan kenttäpäiväkirjaan. Vierailujen aikana hän on tuottanut tuottanut visuaalisia aineistoja sekä tehnyt äänitettyjä ja etnografisia haastatteluita.

Lähdimme vuoropuheluun avoimella kysymyksellä siitä, miten omaehtoisen ruokatalouteen pyrkivät kotitaloudet voivat tietää, tuntea ja kokea taloutta - ja millaisena erityisesti ruokatalous heille oman toimintansa kautta näyttäytyy. Tapasimme dialogin merkeissä yhteensä 13 kertaa, joiden välissä jatkoimme vuoropuhelua kirjoittamisen muodossa yhteiseen dokumenttiin. Näiden keskusteluiden aikana esille nousivat havainnot siitä, miten talouden näkymättömät ja kyseenalaistamat käytänteet organisoivat ihmisten arkea, huolimatta siitä, että ihmiset koettavat tehdä toisin. Vuoropuhelumme johti kolmeen, molempien aineistojen näkökulmasta keskeiseen teemaan: paikalliset olosuhteet, toisin toimiminen sekä yhteisöjen ja työn merkitys. Ha-

lusimme puheen lisäksi tuoda dialogissa esille toimijoiden toimintaa sekä omia havaintojamme, mikä auttoi meitä myös huomaamaan konkreettisia haasteita ja kehollisia tuntemuksia taloutta koskevan tiedon tuottamisessa.

Dialogi toimi meille prosessina, jonka kautta myös tutkimuksiamme yhdistävät käsitteelliset teemat nousivat yhteiseen keskusteluun (ks. myös esim. Feldman & Orlikowski 2011; Helne, Hirvilampi & Alhanen 2014). Näin dialogi auttoi meitä peilaamaan koettua talouden järjestystä ja huomaamaan niitä asioita joihin kotitaloudet törmäävät yrittäessään toimia toisin. Lisäksi dialogi teki näkyväksi niitä tapoja toimia, jotka ylläpitävät ja määrittävät sitä, miten talous järjestää kotitalouksien arkea.

VUOROPUHELU KOTITALOUKSIEN

OMAEHTOISESTA

RUUANHANKINNASTA

Käymme tässä luvussa vuoropuhelua kahden erityyppisen kotitalouden omaehtoista ruuanhankintaa kuvaavan esimerkin avulla: ruokapiireihin osallistuvat ja ruokaomavaraisuuteen pyrkivät kotitaloudet. Käytämme vuoropuheluumme myös tapausten esittelemiseen, sillä haluamme korostaa tiedon tuottamisen prosessia sekä tehdä näkyväksi omaa asemaamme tutkimuksessa. Haluamme välttää vahvan teorian mukaista asettumista paremmin tietävän position ja uusien tyypistysten luomista (ks. Alhojärvi 2015).

DIALOGI, OSA 1
JOKAINEN ON ERILAINEN

GALINA: Päädyin tutkimaan ruokapiirejä puoli-vahingossa. Tutkimukseni lähti liikkeelle siitä havainnosta, että useiden ihmisten tuntui ole-

van vaikea löytää luomu- ja lähiruokaa lähikaupastaan tai saada tietoa ruuan alkuperästä ja tuotanto-olosuhteista. Ruokamarkkinoita hallitsivat kaksi kauppakettua, joiden keskitetysti johdetut jakeluketjut määrittivät sen, millaista ruokaa mistäkin kaupasta kulloinkin sai. Kiinnostuin siitä, miten ihmiset omassa arjessaan haastavat tätä vallitsevaa, globaaliin markkinatalouteen kytkeytyvää ruokajärjestelmää hankkiutumalla itse suoraan ruuan alkulähteille.

Törmäsin ruokapiireihin ensimmäistä kertaa vuoden 2010 alkupuolella kun haastattelin erästä kaupunkiviljelyaktiivia. Minulle selvisi, että ruokapiirit ovat kotitalouksien muodostamia yhteisöjä, jotka tilaavat suuremman määrän ruokaa suoraan viljelijöiltä ja pientuottajilta. Noina aikoina ruokapiirejä oli lähes mahdotonta jäljittää: ei ollut olemassa katalogia, nettisivustoa tai muuta paikkaa, josta lähteä etsimään lisätietoa piireistä. Ei ollut myöskään olemassa mitään tahoja, keneltä kysyä. Näin ollen päätin mennä mukaan toimintaan, jotta voisin tavata ruokapiiritoiminnassa aktiivisesti mukana olevia ihmisiä ja perehtyä ruokapiireihin paremmin.

Mitä enemmän tutustuin ruokapiireihin sen hämmentyneemmäksi tulin: vaikka kaikki piirit pyörivät vapaaehtoisvoimin tavoitteenaan hankkia lähellä tuotettua luomuruokaa, niiden toimintatavat ja piirteet poikkesivat toisistaan. Ruokapiireissä oli mukana sekä perheellisiä että yhden hengen kotitalouksia, sekä mummoja että opiskelijoita, sekä ylemmän keskiluokan edustajia että vähällä toimeentulevia yksinhuoltajia. Yhteistilaukset tehtiin kerran kuussa, joka toinen viikko tai viikoittain – piiristä ja tilattavista ruokatuotteista riippuen. Kun ruokapiirien kautta tilattiin tyyppillisesti kasviksia ja juureksia, jauho- ja viljatuotteita sekä kananmunia, jotkut piirit täydensivät valikoimaansa maito- ja lihan tuotteilla sekä erilaisilla sesonkiruuilla, kuten marjoilla, sienillä, mehuilla ja hilloilla. Jotkut piirit saattoivat tilata myös pähkinöitä, papuja ja öljyä sekä täydentää valikoimaansa erilai-

silla kuivatuotteilla ja säilykkeillä. Useimmiten ruoka tilattiin suoraan tuottajilta, mutta jotkut piirit asioivat myös luomutukun kanssa.

Kun olin tutustunut useisiin erilaisiin ruokapiireihin – ja näiden usein varsin luoviin jakelupisteisiin, maksu- ja tilausjärjestelmiin, sekä lainsäädäntöä usein uhmaaviin jakelukäytäntöihin – opin myös, että tarpeiden kirjo eri ruokapiirien perustamisen ja mukana olemisen taustalla oli suuri. Mitä enemmän perehdyin kotitalouksien ja viljelijöiden toimintaan, sitä enemmän pohdin: miten voin käsitteellistää ilmiötä, jossa jokainen piiri on erilainen ja silti sanoa jotain yleistä tämän kaltaisesta, epäilemättä talouden piirissä olevasta toiminnasta?

EEVA: Erilaisuutta on myös omavaraiskotitalouksissa. Ystäväperhe kysyi mitä tutkin, ja mainitsin etnografiani keskittyvän kasvutalouden jälkeiseen työhön. Silloin keskusteluun nousi omavaraisuus, sillä he olivat pohtineet palkkatyöstä luopumista omavaraistaloudenpidon takia. Tavoitteena oli työskentely kotona ruuan viljelemiseksi ja oman asumuksen rakentamiseksi. He olivat tutustuneet perheeseen, jossa omavaraisuutta on harjoitettu jo vuosia. Kotitaloudessa ei käytetä sähköverkkoa eikä siten sähkötyökaluja tilan töissä. Ainoa poikkeus on tietokone, jonka avulla pidetään yhteyttä muihin ja jota ladataan omilla aurinkokennoilla tuotetulla sähköllä. Kyseisessä kotitaloudessa vältetään fossiilisten polttoainesten käyttöä, eikä siellä ole omaa autoa tai aggregaattoria. Vaikka kotitalous sijoittuu harvaan asutulle maaseudulle, he liikkuvat ilman yksityisautoa. Perhe viljelee suurimman osan omasta ruuastaan ja lämmittää talonsa oman metsän puilla. Keskustelussa ystäväperheenjäsenet pohtivat syitä kuvatuille valinnoille maailmassa, jossa tietynlainen infrastruktuuri on lähellä ja useimmissa kiinteistöissä vain töpselin päässä. He kokivat omavaraisen elämäntavan julkilausumaksi, jota voi olla vaikea ymmärtää, mutta joka kuitenkin perustuu harkittuihin valintoihin. Vastaavasti esimerkiksi yksityisautoiluun perustuva elämäntapa

voidaan ymmärtää julkilausumaksi, mutta sitä harva harkitsee, vaan se otetaan annettuna.

Sittemmin olen tavannut muitakin omavaraiskotitalouksia ja havainnut sen, että niitä on monenlaisia. Osa pitää kotieläimiä, osa ei. Osa on vegaaneita, kun taas osa syö pitämänsä eläimet. Osa käyttää sähköä verkosta, kun taas osa tuottaa sitä itse, usein aurinkopaneeleilla, ja mahdollisesti syöttää ylimääräisen takaisin verkkoon. Osalla on käytössään auto, toisilla taas ei. Kuten totesin alussa, jokainen omavaraistalous on erilainen. Tämä herättää kysymyksen siitä, miten voin tutkia omavaraiskotitalouksia ja mitä voin sanoa ilmiöstä.

DIALOGI, OSA 2

KUN HALUAA TOIMIA TOISIN

EEVA: Keskusteluissa omavaraiskotitalouksien edustajien kanssa on tullut ilmi se, miten elämäntapa herättää ihailun lisäksi joissakin ennakkoluuloja, vihamielisyyttä tai muita epämielisiä tunteita. Arvelen tämän johtuvan siitä, että omavaraisuuteen pyrkivien kotitalouksien kohtaamisissa tulee näkyväksi ne monet sidokset, joita suomalaisessa elämässä otetaan itsestäänselvyytenä: mistä hankitaan ruoka, sähkö ja lämpö sekä mikä merkitys on palkkatyöllä ja rahalla.

Suomessa omavaraisviljelyä tutumpi ilmiö on pienviljely, jossa ruokaa tuotetaan myyntiin. Seuraamistani omavaraiskotitalouksista vain yksi myy tuotteita ulos tilalta rahaa vastaan. Muut harrastavat vaihtokauppaa, jossa tavaraa tai palveluksia vaihdetaan muita tavaroita tai palveluksia vastaan. Vaikka Suomessa palstaviljely on suhteellisen tuttua, on täysin eri asia viljellä ruokaa koko vuodeksi. Tämän totesi yksi seuraamani kotitalouden jäsen. Siksi esimerkiksi viranomaisten kanssa on selitettävä, mitä tarkoittaa ja mitä vaatii ruuan viljely omaan käyttöön: sitoutumista intensiivisiin työvaiheisiin kasvukauden mukaan, sillä loppuvuoden ruokatalous on kiinni siitä, miten työvaiheet saadaan toteutettua. Jos ei käytä

rahaa ruokakaupassa tai jos haluaa irtautua jostakin muusta keskitetystä infrastruktuurista, kuten fossiilisista polttoaineista, tulee silti tehdä työtä.

GALINA: Toisin kuin omavaraistalouksissa, ruokapiirit eivät pyri ruokaomavaraisuuteen. Vaikka ruokapiirin tarkoitus ei ole korvata päivittäistavarakauppaa, monet kotitaloudet pystyvät hankkimaan ja usein myös hankkivat ruokapiirien kautta suuren osan arjen ruuanlaittoon tarvittavista perusraaka-aineista. Tämä vaatii kuitenkin suunnitelmallisuutta, sitoutumista ja työtä, sillä ruokapiirit edellyttävät jäseniltään hyvin erilaista aktiivisuutta verrattuna kaupassa käymiseen.

Ruokapiireissä, toisin kuin ruokakaupassa asioidessa, kotitaloudet muodostavat suoran yhteyden viljelijöihin. Tämä vaatii vastuun kantamista ruuan organisoimisesta pellolta pöytään. Kotitaloudet siis etsivät sopivia lähituottajia ja ottavat heihin yhteyttä, sopivat tilaus- ja toimitusehdoista, kehittävät ja hallinnoivat tilaus- ja maksujärjestelmiä sekä lopuksi vielä hoitavat ruuan jakelun. Viljelijöiden tehtäväksi jää ruokapiireissä tilattujen tuotteiden toimittaminen sovittuna päivänä ruokapiirin jakelupisteeseen, jossa ruokapiirien vapaaehtoiset punnitsevat ja lajittelevat ruuan tilausten mukaan, ja jäsenet noutavat tilaamansa tuotteet sovittuna ajankohtana.

Kuten omavaraistalouksien kohdalla, monet ruokapiiriläiset joutuvat usein perustelemaan sitä, miksi he haluavat toimia toisin ja hankkia ruokansa itse suoraan tiloilta. Opin, että vaikka ihmisillä on eri tarpeita osallistua ruokapiiritoimintaa, ruokapiireihin osallistumisen taustalla vaikuttavat yleisesti ottaen ekologisuuteen, yhteisöllisyyteen ja reiluuteen vahvasti kytkeytyvät perustelut. Monia ohjaa tarve hankkia luonnonmukaisesti ja eettisesti tuotettua ruokaa ja tukea paikallisia pienviljelijöitä maksamalla heille reilu hinta heidän tuottamasta ruuasta. Usein ruokapiirin synnyn taustalla vallitsevat myös ihmisten kokemukset siitä, etteivät he kuluttajina pysty vaikuttamaan omiin ruokavalintoihinsa, kuten esimer-

kiksi siihen, millaista ruokaa kaupan hyllyillä on tarjolla.

Näennäinen valinnanvapaus, voimattomuus vaikuttaa vallitsevan ruokatalouden käytäntöihin ja turhautuminen ovat monelle ruokapiiriläisille tuttuja kokemuksia. Jari kuvasi asiaa näin:

”siel oli yhtä, yhenlaista laktoositonta jugurttia myynnissä tuolla [kaupan nimi]. Ja sitte mä kysyin että voisko toista makua saada, et ku mä oon nähny et toistaki makua on toises kaupassa. No hän [myyjä] kysyy. Sit mä juttelin sen myyjän kans, kysyin no millos saadaan. No, pitää kysyä. Soitin palautepuhelun, laitoin e-mailia, laitoin viestiä. No sit joku myyjä oikein hermostu, et hän ottaa nyt asiaksi ja hän nyt oikeesti selvittää mikä tässä nyt on. Ja sit se selvitti ja sit seuraaval viikol tuli vastaus et ”tuolta konttorilta sanottiin et sitä [jogurttilaatu] menee niin paljon, ni ei sitä kannata vaihtaa”. No tietysti sitä menee, ku se on se ainoo yks vaihtoehto! Kun joku päättää mitä mä syön ni siinä vaiheessa mä aattelin et nyt mä lakkaan käymästä näissä kauppaketjuissa.”
(Jari, ruokapiiriaktiivi)

DIALOGI, OSA 3 ARKINEN YHTEIS(Ö)TYÖ

GALINA: Monista hyvistä perusteluista huolimatta, ruokapiirit kuitenkin kamppailevat toiminnan jatkuvuuden kanssa. Vallitsevista ruuanhankinnan käytännöistä poikkeaminen on monin tavoin haastavaa, sillä ne ovat kytkeytyneet ihmisten arkeen hyvin konkreettisilla tavoilla. Esimerkiksi kun kauppoilla on lähestulkoon ympärivuorokautiset aukioloajat, ruokapiirit ”ovat auki” vain tiettyinä, hyvin rajoitettuna ajankohtina. Kauppaan voi piipahtaa ostamaan mitä kulloinkin tarvitsee ja käytäviä pitkin kulkiessa ostoskärryihin saattaa hetken mieltäjohteestakin sujahtaa tuotteita. Ruokapiireissä taas täytyy etukäteen suunnitella mitä tilaa ja kuinka paljon, osal-

listua silloin tällöin tuotteiden jakelemiseen, ja sitoutua hakemaan omat ostokset sovittuna aikana tietystä paikasta – sekä muistaa ottaa oma ostoskassi mukaan.

Koska ruokapiirit toimivat materiaalisilta puitteiltaan ja sijainniltaan hyvinkin vaihtelevissa, kulloinkin vapaana olevissa julkisissa tai yksityisissä tiloissa, kuten esimerkiksi parkki-paikoilla, kirjastojen ja päiväkotien auloissa, taloyhtiöiden kellareissa tai ruokapiiriläisten kotona, sillä on suuri merkitys, onko ruokapiirin jakelupiste työ- tai päiväkotimatkan varrella. Pienikin poikkeama arjen reitiltä voi olla kiireen keskellä kohtalokas. Ruokapiireihin osallistuvilta vaaditaan lisäksi aikaa ja organisointitaitoja, sillä ruoka tilataan, jaellaan ja joskus jopa haetaan tiloilta itse. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pakkauksia ei ole tai niiden käyttö on hyvin vähäistä, sillä ruoka täytyy jakaa useiden henkilöiden kesken. Kun ruoka tulee suoraan tiloilta lähes prosessomattomana, myös ruuan laadun arviointi täytyy tehdä ruokapiiriyhteisössä: havaitsin, että höyhenet kananmunien kuorissa todentavat munien tulevan lähitilalta, jauhojen tuoreudesta kertoo niiden tuoksu ja multaisuus määrittelee porkkanan puhtauden.

Organisoinnin lisäksi ruuan valmistaminen osana ruokapiiritoimintaa vaatii usein työtä ja aikaa, sillä raaka-aineet täytyy käsitellä ja joskus suurten määrien tilaaminen vaatii myös niiden säilömistä myöhempää käyttöä varten. Työtä vaatii myös ruuankulutuksen suunnittelua vuoden kierron ja sääolosuhteiden vaihtelun mukaan. Kun kaupan valikoima pysyy lähes samana vuodenaikasta toiseen, joudutaan ruokapiireissä elämään tuotteiden loppumisten sekä sää- ja muiden tuotantolosuhteiden aiheuttaman saatavuuteen liittyvän epävarmuuden kanssa. Tottumattomalle tämänkaltaisen toimiminen ei ole kovin helppoa ja aiheuttaa enemmän työtä kuin jos vain hakisi ruokansa kaupasta.

EEVA: Osa omavaraisuuden pyrkivän kotitalouden työstä tehdään kotona. Omavaraiskotitalouden syntyminen edellyttää usein maan

hankkimista perheen omaan käyttöön, jos tavoitteena on viljellä ruokaa, hakata polttopuuta metsästä tai tuottaa itse sähköä. Tilan muotoutumiseen vaikuttaa maantieteellinen sijainti; tontin ominaisuudet ja rakennukset; se pidetäänkö taloudessa kotieläimiä vai ei; onko taloudessa käytössä auto vai halutaanko olla lähellä julkisia liikenneverkkoja; jos autoa ei ole, ovatko palvelut julkisten kulkuvälineillä tai pyörällä tavoitettavissa. Sähköverkon käytön välttäminen johtaa tarvittavaan energiantuotantoon aurinkopaneelilla esimerkiksi tietokoneiden ja puhelinten latausta varten.

Omavaraiskotitaloudessa, kuten usein ruokapiireissäkin, syödään ruokaa vuodenaikojen mukaan. Kesän ja sadonkorjuujan yltäkylläinen tuoreus väistyy, kun talvella syödään eri tavoin säilöttyjä ruokatarvikkeita. Osa kotitalouksista käyttää pakastimia, kun taas osa luottaa pelkästään maakellariin, kuivaukseen ja säilömiseen. Osa ruuasta saattaa loppua keväeseen mennessä. Keväällä villiruoka, kuten voikukka ja vuohenputki, auttavat saamaan ruokavaliota tuoreutta. Periaatteet määrittävät sen miten paljon ruokaa ostetaan rahalla kotitalouden ulkopuolelta. Tämä mahdollisuus tasaa ruokavaliota, jos esimerkiksi jokin lajike on tuottanut vähemmän satoa verrattuna aikaisempaan kokemukseen.

Samoin työ kotitaloudessa määräytyy ruuantuotannon ympärille: kasvien kasvu- ja lepokaudet ja säät määräävät sen, miten töitä tehdään kotona tai mitä kerätään metsästä. Keväällä istutetaan taimet sisälle, josta ne viehdään kasvihuoneeseen; kesän alussa aloitetaan avomaaviljely; kesällä kitketään; syksyllä on ruuan säilömistä ja sadonkorjuuta, joka saattaa lajikkeesta riippuen jatkua pakkasiin saakka; loppukesällä ja syksyllä kerätään myös marjoja ja sieniä metsästä; loppusyksystä valmistaudutaan talven tuloon; talvella on lepoaika ruuanviljelystä, yleensä jouluhelmikuussa. Lepokauden aikana suunnitellaan tulevaa kasvukautta ja tilataan siemeniä (ellei niitä saada omista siemenkasveista); alkukevästä istutetaan taas uudet taimet. Omavaraiskotita-

louden ruuantuotanto on hyvin monipuolista, sillä ruokaa ostetaan kaupasta rajallisesti. Siksi omaan käyttöön tuleva ruoka on mahdollisimman vaihtelevaa, mikäli kasvuolosuhteet sen sallivat. Myös käytetyn työn määrä suhteessa tuotokseen on arvioitava: Jotkut lajit tuottavat vähän suhteessa niiden vaatimaan työmäärään ja/tai ne ovat herkkiä tuholaisille.

Kompostointi ja maaperän parantaminen ovat tärkeä osa paikallisten ruuantuotantolosuhteiden jatkuvaa hoitamista. Sen lisäksi, että osa kotitalouksista välttää fossiilisia polttoaineita ruuantuotannossa periaateystistä, osa myös suosii ihmisvoimaa työnteossa. Tämä liittyy maaperän painumisen estämiseen mutta myös kustannuksiin: Koneita tulee osata hoitaa ja niiden hankinta vaativat investointeja sekä ylläpito energiaa.

Ruuantuotanto on paikoitellen hyvin intensiivistä ja vaatii täysipäiväisen panoksen esimerkiksi istutusten ja sadonkorjuun aikaan. Siksi ruuankasvatuksen ajalliset rytmit eroavat teollisen yhteiskunnan palkkatöistä, joita tehdään samalla järjestelmällä vuodenajasta tai kasvukaudesta riippumatta. Vaikka omavaraiskotitaloudessa saatetaan tehdä palkkatöitä kodin ulkopuolella, se on usein osa-aikaista ja se saattaa myös olla kausiluontoista ruuankasvatuksen takia. Kokoaikaisesta palkkatyöstä luopuminen linkittyy myös periaatteellisiin syihin eli haluttomuuteen olla osa elämää tuhoavaa järjestystä. Kotitaloudet, joissa tehdään osa-aikaista palkkatyötä, raportoivat hankaluuksista sovittaa yhteen ruuantuotannon ja palkkatyön eri rytmejä. Tämä ilmenee siinä, miten ”maatöistä” on vaihdettava ”rahatöihin” (yhden kotitalouden käyttämä jako), myös habituksen eli ulkonäön ja olemuksen osalta.

On myös todettava, että omavaraiskotitalouden pitäminen ei ole vain työtä: myös mukava ajanviete näkyy ja kuuluu tiloilla. Lukemisen ja musisoinnin lisäksi tilat mahdollistavat kädentaitojen harjoittamisen. Osa yhdistää arkisiin puuhiin ajanvietettä esimerkiksi tekemällä iltapuhteenä käyttöesineitä

puusta tai ompelemalla ja neulomalla kauniita vaatteita.

GALINA: Myös ruokapiireissä puhutaan usein siitä, kuinka ruuanhankinnan eteen tehdyn työn vastapainona on se, että ruokapiiriin osallistuminen antaa enemmän kuin ottaa ja on parhaimmillaan melko yhteisöllistä. Auttaessaan ruokapiirin jakelussa tai hakiessaan ruokansa ihmiset vaihtavat kuulumisiaan, keskustelevat tilatuista ruoka-aineista, tapaa- vat viljelijöitä sekä pohtivat maailman menoa myös yleisemmin. Kun kaikki ovat samassa tilassa samaan aikaan, tunne on ”kylämäisempi” kuin ruokakaupassa, jossa käytävät ja korkeat hyllyt ohjaavat ihmisiä kulkemaan ja käyttäytymään tietyllä tavalla, ja suuret parkkihallit olettavat yksityisautolla liikkumista. Joillekin ruokapiiriläisille suurissa kaupoissa käynti tuntui olevan suorastaan vastenmielinen kokemus, ja esimerkiksi Nelli kuvaili kokemustaan seuraavasti:

”tommoset isot ruokamarketit on musta tosi kauheita paikkoja. Siis joutuu kävelemään miljoona kilometriä, et löydä mitään, jos siellä käyt, ja sit iso kärrri. Jotenkin kaikki on isoja pakketteja. Jotenkin se koko ympäristö. Mun ei tee ollenkaan mieli lähteä lasten kanssa automarkettiin ruokaostoksille, varsinkin autottomana. Mä ihan vaan inhoan niitä paikkoja.” (Nelli, ruokapiirin jäsen)

Vastapainona voimattomuudelle vaikuttaa omaan ruokatalouteen tavanomaista reittiä pitkin, ruokapiireihin osallistuvien kotitalouksien puheessa korostuivat usein erilaiset voimaantumisen kokemukset. Jotkut puhuivat siitä, kuinka laadukkaita juureksia ja muita tuotteita he olivat valikoimaan saaneet; jotkut painottivat, kuinka tärkeää oli, että he tiesivät kenelle raha menee ja että viljelijä saa työstään reilun palkan; jotkut iloitsivat erikoistuotteista, kuten poron lihan tai luomupossun saamisesta joulupöytään ja jotkut kokivat ruokapiiriyhteisön tärkeäksi kannattelijaksi omassa arjessaan. Yhtä kaikki ruokapiiriläisten toiminnassa ko-

rostui arjessa yhdessätekemisen ja -vaikuttamisen eetos, kuten eräästä vuorpuhelusta ruokapiiriläisen kanssa käy ilmi: ”[...] tämmönen, pieni ruohonjuuritason toiminta on aina hyvä.” ”Mm.. Minkä takia?” ”Aina kannattaa pistää hanttiin.” (Mirjami, ruokapiirin perustaja)

EEVA: Antti Salminen (2016) on todennut, että ”[o]mavaraistumisen filosofia ja sen kokemus ei ole vain taloudenpidon ja resurssi-huollon rationaalinen kysymys” vaan kyse on ”eksistentiaalisesta” pyrkimyksestä, joka globaalissa vauraassa pohjoisessa on epätavallista. Havaintoni tukevat tätä tulkintaa. Omavaraisuus ei ole joko-tai-valinta vaan prosessi, jonka aikana kotitalous työstää eri osa-alueita muuttaakseen elämäntapaansa kohti tavoiteltua.

Vaikka omavaraisuus käsitteenä viittaa irtautumiseen muista, omavarauskotitaloudet tekevät vastavuoroista yhteistyötä muiden lähiseudun kotitalouksien kanssa. Kaikki yhteistyökotitaloudet eivät välttämättä pyri omavaraisuuteen. Vieraillemisani kotitalouksissa kuitenkin pidetään yhteyttä toisiin kauempana sijaitseviin omavarauskotitalouksiin. Usein kasvokkain tapaaminen tapahtuu intensiivisimmän kasvukauden ulkopuolella. On kiinnostavaa nähdä, miten Itä-Suomessa kehitteillä oleva Omavaraopisto muuttaa kotitalouksien yhteistyötä.

TALouden JÄRJESTYS

KOTITALOUKSIEN ARJESSA

Yllä oleva dialogi kuvaa niitä havaintoja, joita teimme ja kokemuksia, joita kohtasimme etnografisessa kenttätyössämme. Meille toimijoiden kokemukset näyttävät peilaavan talouden implisiittistä järjestystä, jonka uudelleentuottamiseen kukin meistä osallistuu arjen käytännöissään. Vaikka tutkimamme ilmiöt ovat erilaisia, tuovat ne esille sellaisia ääneen lausumattomia oletuksia, jotka vaikuttavat kotitalouksien ruuanhankintaan.

Vuoropuhelumme paljastaa ennen kaikkea sen, kuinka omaehtoinen ruokatalous edellyttää kotitalouksilta erityistä aktiivisuutta, suunnitelmallisuutta ja sitoutumista verrattuna valtavirtaiseen ruokatalouteen. Osallistuessaan ruokapiireihin ja pyrkiessään omavaraiseen ruuantuotantoon kotitaloudet eivät yksinomaan hanki ruokaa osallistumalla toimintaan, vaan he ottavat enemmän vastuuta omaehtoisen toiminnan järjestämisestä ja sen ylläpitämisestä. Näin omaehtoinen ruuanhankinta, kuten kaikki käytännöllinen toiminta, tuottaa kehollisen tietämisen tapoja (Gherardi 2012), jotka tekevät näkyväksi piiloon jäävää sosio-materiaalista ja diskursiivista talouden järjestystä.

Toimiessaan toisin toimijat onnistuvat tavoittamaan tarpeitaan ja tavoitteitaan mutta myös törmäävät esteisiin, jotka vaikeuttavat toimintaa. Nostamme tässä kappaleessa esille kolme teemaa, jotka perustuvat iteratiiviseen prosessiin havaintojen, kirjoittajien vuoropuhelun ja käsitteellisen ajatteluprosessin välillä: materiaaliset olosuhteet, käytäntöjen rytmit ja ideologiset puhumisen tavat. Teemat läpileikkaavat dialogissa esille nousseita havaintojamme käytäntölähtöisestä taloutta koskevasta tiedosta. Teemoitellut havainnot tekevät näkyväksi niitä esteitä joihin toimijat törmäävät hankkiessaan ruokaa ohi vallitsevan ruokatalousjärjestelmän. Samalla vastaamme kysymykseen siitä, miten omaehtoiseen ruuanhankintaan osallistuvat kotitaloudet tulevat tuottaneeksi taloutta koskevaa tietoa ja pohdimme materiaalisuuden ja kehollisten kokemuksien roolia tiedon tuottamisessa.

PAIKALLINEN INFRASTRUKTUURI – TOIMIJOIDEN KOHTAAMA MATERIAALISUUS

Kuten esimerkiksi Gibson-Grahamin (2006) tutkimuksista selviää, eräs vallitsevan talousajattelun kritiikin kärjistä kohdistuu siihen,

että talouden piiriin kuuluva toiminta tulee kuvatuksi yleistävin määrein ja kontekstista irrallaan olevien, yksinkertaistuksiin pyrkivien mallien kautta (ks. myös Graeber 2001; 2005). Vuoropuhelumme yllä tukee tätä kritiikkiä. Sekä ruokapiireissä että omavaraistalouksissa paikalliset materiaaliset olosuhteet vaikuttavat hyvin paljon yhtäältä siihen minkälaista ruokaa on mahdollista tuottaa ja hankkia ja toisaalta siihen miten ruuan tuottaminen ja hankinta on mahdollista organisoida. Siksi tämän, kuten muiden käytäntöteoreettisten tutkimusten päätelmiin, vaikuttaa osaltaan myös se, millaisia ruokapiirejä ja millaisia omavaraisuuteen pyrkiviä kotitalouksia tutkimukseen on osallistunut. Omaehtoisessa ruuanhankinnassa hyödynnetään tai pyritään vastustamaan olemassa olevia rakenteita, kuten tiloja, teknologiaa ja muuta infrastruktuuria. Tämä osoittaa, miten ihmisen toiminta ei näyttäyty pelkästään tavoitteellisena tai tietoisena toimintana (Schatzki 2001), vaan myös vallitsevien materiaalien olosuhteiden mahdollistamana tai rajoittamana (Gherardi 2009a).

Infrastruktuuri, kuten esimerkiksi tieverkot, sähköverkot, automarkettien muotoilu, parkkipaikat tai digitaalinen teknologia, on esimerkki paikallisesta materiaalisuudesta. Infrastruktuuri määrittää pitkälti niitä olosuhteita ja mahdollisuuksia, joiden puitteissa ruokatalouden toiminnan odotetaan tapahtuvan. Räsänen ja kumppaneiden käytännöllisen toiminnan viitekehys (Räsänen 2009; 2015a; Räsänen & Trux 2012) korostaakin, että poliittinen ohjautuvuus tai vastaavasti yksilöiden oman edun tavoittelu (Jackson 2009; Raworth 2017) ovat vain yhdenlaisia toimintatapoja muiden joukossa. Yhtä tärkeää on ymmärtää ihmisten taktikointia eli sitä, miten ihmiset luovivat toisten määrittämässä tilassa ja sen materiaalisissa ulottuvuuksissa (De Certeau 1984; Lefebvre 2004). Ruokapiireissä tilaamisen, kuljetuksen, jakelun ja kulutuksen käytäntöjä järjestävät muiden muassa fyysiset välimatkat maatiloihin, ruokapiirien jakelupisteiden sijainti ja toimitilat sekä ko-

titelouksien asuinhuoneistojen koko. Vuoropuhelustamme käy ilmi, kuinka ruokapiirit ottavat haltuun olemassa olevia tiloja, joita ei alun perin ole tarkoitettu ruuan vaihdantaan, kuten parkkipaikkoja, rappukäytäviä tai julkkisten ja yksityisten tilojen auloja. Nämä tilat mahdollistavat ruokapiirien olemassaolon ja samaan aikaan muovaavat niitä tapoja ja mahdollisuuksia, joiden kautta kotitalouksien ruuanhankinta järjestäytyy. Samaan aikaan ruokapiireihin osallistuvat kotitaloudet ja viljelijät joutuvat luovimaan olemassaolevan, suurtuotannon ehdoilla säädetyn viljelytoimintaa ja hygieniää koskevan lainsäädännön puitteissa, mikä osaltaan muoaa kotitalouksien ymmärrystä taloudesta.

Vastaavasti omavaraiskotitalouksien piirteet, kuten etäisyys asutuskeskuksista sekä tie- ja raideverkosto vaikuttavat siihen, millainen osuus omavaraisuuden organisoinnille jää kotitalouksien arjessa ja miten paljon matkustaminen muualle vie aikaa. Omavaraiskotitalouksissa taktikointi liittyy myös sopivan oman paikan hankkimiseen. Etelä-Suomen ja suurten asutuskeskusten lähellä maa on kalliimpaa, mutta pääsy rakennettuun infrastruktuuriin on helpompaa. Toisaalta harvemmin asutuilla seuduilla on enemmän metsiä, joissa voi hyödyntää jokamiehen oikeutta. Taktikointia on myös työvoimaviranomaisten erilaisten ”aktivoimiskeinojen” välttely työvoimaintensiivisen kasvukauden aikana.

Talouden implisiittinen järjestys, joka näyttäytyy muiden muassa paikallisena infrastruktuurina ja lainsäädäntönä, asettaa siis konkreettisia ja materiaalisia todellisuuteen kytkeytyviä rajoitteita omaehtoisessa ruokataloudessa toimivien pyrkimyksille vaikuttaa omaan arkeen. Kuitenkin törmäyskurssille joutuminen annettujen materiaalien puitteiden kanssa paljastuu usein kehollisen tiedon (Gherardi, 2017), kuten erilaisten tuntemuksien tai fyysisten kyvyttömyyksien kautta. Esimerkiksi ruokapiireissä nämä tuntemukset saattavat liittyä siihen, että joutuu kävelemään ”satoja metrejä” automarketin käytävillä, käyttämään

tiettyä teknologiaa, tai olemaan riippuvainen lainsäädännöstä, joka on tehty tietynlaisten taloudellisten intressien ehdoilla. Samoin saapuminen omavaraiskotitalouden talkoista metsän keskeltä ketjuhuoltoasemalle voi olla voimakas kehollinen kokemus, joka tuo uuden näkökulman totuttuna pidettyyn tapaan järjestää tarpeiden tyydytys matkan päällä.

Vuoropuhelumme tuo esille, kuinka paikalliset, usein näkymättömäksi jäävät materiaaliset olosuhteet, määrittävät kehollista tapaamme tietää ja ymmärtää taloudesta. Tällaisia voivat olla esimerkiksi suhteet ruuan alkuperään ja luonnonympäristöön, joiden kautta saavutettu tieto on ruumiillistunut osaksi ääneen lausumatonta arjen toimintaa ja joihin omaehtoisen ruuanhankinnan käytännöt kiinnittyvät. Kehollisten tuntemuksien, tiedon ja koettujen rajoitteiden ohittaminen on ongelmallista talouden tarkastelussa, koska tällöin sivuutetaan toiminnan eettiset, esteettiset ja moraalis-poliittiset ulottuvuudet (Gherardi 2009c; Graeber 2001; Räsänen 2014; *arvioitavana*). Nämä ulottuvuudet ovat usein normalisoituneet osaksi arkipäivästä toimintaa ja tulevat harvoin kyseenalaistetuiksi (Graeber 2011). Ihmisille jää näin ollen vallitsevien rakenteiden puitteissa vaihtoehtoiksi käytäntöihin osallistuminen tai, kuten tapauksemme osoittavat, luoviminen ja uusien käytäntöjen luominen.

KÄYTÄNTÖJEN RYTMIT – TALOUTTA TUOTTAVAT AJALLISET RAKENTEET

Monet maatalouden kuvaukset alleviivaavat sitä, että ruokatalous ei ole ainoastaan riippuvainen materiaalisista resursseista, vaan siihen vaikuttavat myös luonnonympäristön ja erilaisten eliöiden toiminta, kuten esimerkiksi kosmologiset ja biologiset rytmit (Tsing 2015). Vallitsevassa ruokatalousjärjestelmässä näitä rytmejä pyritään suitsimaan inhimillisten päämäärien, kuten talouskasvun, tavoitteeseen (ks. esim. Järvensivu 2016). Kun ihminen

toimii ääneen sanomattomien oletusten mukaan, hän joutuu harvemmin törmäyskursseille talouden rytmien kanssa. Mutta kun hän ryhtyy toimimaan toisin, esimerkiksi noudattaakseen kosmologisia ja biologisia rytmejä, nousee ristiriitojen todennäköisyys.

Käytäntöotteella onkin mahdollista nostaa tarkasteluun yhtäältä ihmisten suhdetta talouden rytmeihin ja toisaalta sitä, miten näiden rytmien uudelleentuottaminen ohjaa ihmisten arjen toimintaa. Pantzar (2009; Pantzar ja Shove 2010) on pohtinut arjen rytmiiikkaa käytäntöjen evoluution näkökulmasta käsin ja antaa monia esimerkkejä siitä, kuinka päivät tai viikkorytmit ohjaavat kulutuskäytäntöjä. Verkkopankkitoiminta hiljenee viikonloppuisin, kun aikaa vietetään kavereiden kanssa, ja kaupassa käydään töiden jälkeen tai lauantapäivisin ennen illanviettoa (Pantzar 2009). Siten kulutuksen käytännöt kilpailevat ajasta toistensa kanssa: kun käy ravintolassa syömässä ei tarvitse laittaa ruokaa kotona. Pantzar (2009: 16-17) toteaa, että ”uudet käytännöt ja kaikki markkinoille tulevat uutuudet joutuvat sopeutumaan jo olemassa olevien käytäntöjen rytmittämään kokonaisuuteen”.

Havaintomme vahvistavat aikaisemmassa kirjallisuudessa esitetyn väitteen, että käytäntöjen yli menevät ja näitä yhteen kytkevät ajalliset rakenteet ovat keskeisiä ihmisten toiminnan ja taloudellisen järjestyksen ymmärtämisessä (Bourdieu 1977; Orlikowski & Yates 2002). Käytännöt ovat siis myös ajallisesti, ei vain materiaalisesti keskenään riippuvuus- ja kilpailusuhteissa (Schatzki 2013; Shove et al. 2012). Esimerkiksi ruokapiirissä työskentely on ajallisesti pois jostain muusta, kuten harrastustoiminnasta samoin kuin omavaraisaloudessa ruuantuotanto on pois muista töistä, kuten palkkatöistä. Yhden omavaraiskotitalouden jäsenen mukaan luoviminen taloudellista rytmiä noudattavan ”rahatyön” ja kasvukauden rytmejä noudattavan ”maatyön” välillä aiheuttaa ristiriitoja, sillä intensiivinen kasvukausi ei noudata suomalaisen yhteiskunnan rytmiä eli työskentelyä arkisin toimisto-

aikoina. Myös ruokapiirien toiminta saattaa aiheuttaa ristiriitoja sillä se edellyttää ruuan tilaamista tietyn ajanjakson sisällä ja noutamista tietyistä paikasta tiettyyn aikaan. Tilaus- ja hakuajankohdissa on samaan aikaan huomioitava viljelyn ja esimerkiksi työelämän tai päivähoidon rytmit. Käytäntöteoriat auttavat havaitsemaan sen, että oletetut toimijuudet, joita talouden järjestys määrittelee ja joita uudelleen tuotetaan arkisissa käytänteissä, eivät siis synny pelkästään pyrkimyksien tai tietois- ten päätösten kautta, vaan ovat sidottuja myös talouden ja yhteiskuntamme laajempiin ajalli- siin rakenteisiin.

Samaan aikaan ulkopuolelta katsottuna omaehtoisen ruuanhankinnan rytmit saattavat näyttäytyä rajoittavilta, vaikka jotkut kotitalou- det kokevat tällaisen toimintatavan vapautta- vana ja helpottavan arjen ruokahuoltoa selke- ällä ja aikaa säästävällä rytmillä. Omaehtoinen ruuanhankinta lähellä kotia ja suunnitelmal- lisuus saattavat vähentää ajankäyttöä matkus- tamiseen ja kaupassa olemiseen, ja siten tukea muita kotona harjoitettavia käytänteitä. Oh- jaamalla tarkastelemaan käytäntöjä sisältäpäin (Nicolini 2009) ja käytännönharjoittajien nä- kökulmasta käsin (Räsänen 2009), käytäntöte o antaa mahdollisuuden ottaa vakavasti sellaiset kokemukset, jotka kumpuavat käytännönhar- joittajien arjesta (Gherardi 2009a). Vuoropu- helumme paljastaa, että omaehtoisen ruokata- louden arjen rytmit ovat vahvasti kytköksissä luonnoympäristön rytmeihin, jotka ovat usein ristiriidassa valtavirtaista taloutta ylläpitävien ajallisten rakenteiden kanssa. Talous tulee näin näkyväksi kotitalouksien kohtaamien rytmis- ten ristiriitojen kautta.

IDEOLOGISET DISKURSSIT – MAHDOLLISUUDET JA MAHDOTTOMUUDET TOIMIA TALOUDESSA

Valtavirtaisessa taloustieteessä yksilöt näh- dään ensisijaisesti omaa etuaan tavoittelevina kuluttajina (Graeber 2005; Raworth 2017).

Ruokapiireihin osallistuvien ja omavaraiskoti- talouksien näkökulmien tutkiminen paljastaa, että moni kokee tämän epätydyttävänä, sillä usein kuluttajuuteen oletetaan vahvasti kuulu- van valinnanvapaus. Vuoropuhelumme ja käy- täntöjen tarkastelun avulla havaitsemme, että valinnan mahdollisuus kuluttajana on kuiten- kin rajallista, ja usein myös näennäistä. Tämä materialisoituu konkreettisesti siinä, millainen markkina-asema yrityksillä kuten ruokakaup- paketjuilla on, ja mitä kaupan hyllyillä on tar- jolla – tai mitä ei ole.

Ruokakaupoista vallitsee oletus, että ne tarjoavat hyvät mahdollisuudet valinnoille, mutta dialogimme paljastaa, että asia ei ole- kaan näin yksinkertainen: kokemus valinnan mahdollisuudesta voi olla päinvastainen. En- siksi, koettua valinnan mahdollisuutta ei ole mielekästä tarkastella ensisijaisesti määrän perusteella, sillä myös laatu voi määrittää ja tuottaa vapautta valita. Käytännössä saavu- tetun tiedon perusteella kaksi multaista pork- kanalaatua lähitiloilta tai omasta maasta saat- tavat muodostaa ”paremman valinnan” kuin viisi pestyä porkkanalaatua tuntemattomilta tuottajilta ympäri maailman. Tutkimuksemme problematisoivat määrällisiin mittareihin pe- rustuvan ja käytäntöihin pohjaavasta tiedosta irrallaan olevan arvottamisen (Graeber 2001; Heuts & Mol 2013). Valinnanvapautta tarkas- tellessa tulisikin vaihtoehtojen määrän sijaan kiinnittää huomioita niiden laadun tarkaste- lemiseen, ja erityisesti tutkia niitä käytäntöjä ja toimintaa, joiden kautta ”hyvä vaihtoehto” määritetty.

Toiseksi, käytäntöteoreettinen tutkimus- ote paljastaa, kuinka kotitalouksille annettua valinnan mahdollisuutta edeltävät monet käy- tännöt, joilla on jo poissuljettu useampi vaih- toehto. Esimerkiksi ruokakaupoissa hankinta- ketjut, joiden kautta tuotteet päätyvät kaupan hyllyille, vaikuttavat siihen mitä kaikkea ja mistä kaikkialta kuluttajien valikoitavaksi on jo valittu. Nämä hankintaketjut ja niitä edeltä- vät tuotanto- ja jalostusprosessit ovat harvoin läpinäkyviä (Lymbery & Oakeshott 2014;

Mononen & Silvasti 2012), joten valintojensa kohteena olevien vaihtoehtojen laadun hahmottaminen on usein tavalliselle ihmiselle hankalaa. Omaehtoisessa ruuanhankinnassa taas ”hankintaketjut” eli ne käytänteet, jotka kytkevät tuotannon ja kulutuksen yhteen ovat jäljitettävissä ja paljastavat valintojen taustalla vallitsevat kriteerit. Samaan aikaan huomamme, kuinka ruokapiireihin osallistuvien ja omavaraisuuteen pyrkivien kotitalouksien valinnan mahdollisuus ei kohdistu pelkästään tuotteeseen, vaan myös itse toimintaan, kuten esimerkiksi siihen, millä tavoin kotitalouksiin päätyvä ruoka on tuotettu, kuljetettu ja pakattu. On siis tärkeää kiinnittää huomiota myös siihen, kenen ja minkälaisia pyrkimyksiä valikoimat heijastelevat ja missä käytäntöverkkojen eri vaiheissa valintoja on mahdollista tehdä.

Vaikka valtavirtaisen talouden piirissä diskurssi valinnanvapaudesta on voimakas, kokemukset sekä tieto ”todellisuudesta” voivat olla aivan toisia. Usein emme huomaa näitä ellemmme avaa taustaoletuksia. Käytäntöteoreettista mahdollistaa tällaisten taustaoletusten näkyväksi tekemisen, sillä tutkimus ei rajoitu yhden toiminnon tutkimiseen (esim. siihen mitä kaupassa tapahtuu), vaan käytäntöjen yhteenlinkittämiseen (ennen kauppiaan tuloa on valinta jo tehty toisten käytäntöjen toimesta). Nämä havainnot tekevät myös näkyväksi sen, miten mahdollisuus toisiin toimimiseen voi olla yksilötasolla pieni ja miten tätä rajoittaa myös tapamme puhua ja uudelleentuottaa ideologisia diskursseja.

YHTEENVETO: HEIKKOJEN

KÄYTÄNTÖTEORIOIDEN VAHVUUS

TALOUSTIEDON TUOTTAMISESSA

Vahvan teorian mukaan on olemassa abstrakti konstruktio, talous (Gibson-Graham 2006;

2014), jota koskevat tietyt lainalaisuudet (Raworth 2017). Siksi tässä tekstissä emme pyrkineet vastaamaan siihen, mitä talous on. Tarkoituksemme ei myöskään ollut tuottaa vahvan teorian mukaista talouskriittikkää, joka tuottaisi vaihtoehtoja, mutta edelleen yksinkertaistavaa asiantuntijatietaa taloudesta ulkopuolisesta positiosta käsin.

Tässä tekstissä tutkimme mahdollisuuksia hyödyntää käytäntöteorioita talouden järjestyksen ymmärtämisessä ja taloutta koskevan tiedon tuottamisessa. Analysoimme, miten omaehtoiseen ruuanhankintaan pyrkivät kotitaloudet kohtaavat talouden järjestystä ja millainen rooli materiaalisella todellisuudella on taloutta koskevan tiedon ”näkyemisessä” ihmisten arjessa. Käytäntöteoriat auttavat tässä työssä erityisesti silloin, kun ne mahdollistavat heikon teorian luomisen ja talouden ”ongelmallistamisen” (Alhojärvi 2015). Heikko teoria ei itsessään anna meille selityksiä, vaan heikon teorian tuottaman ymmärryksen kautta voimme pyrkiä pois vahvoista ja yksinkertaistavista selitysmalleista. Siksi käytäntöteorioiden avulla tehty heikon teorian mukainen analyysi tuo esille sellaista toiminnan monimuotoisuutta, mihin valtavirtainen vahva talousteoria ei pysty.

Ensinnäkin käytäntöteoreettinen ote paljastaa taloudesta tuotetun tiedon olevan jatkuvassa liikkeessä. Heikon teorian vahvuus on siinä, että ei tarvitse yrittää täsmällisesti selittää tai ennustaa tätä liikettä. Sen sijaan olenaisempaa on tarkastella ja kuvata jatkuvaa liikettä, suhteita ja kytköksiä, joiden kautta järjestystä uudelleentuotetaan. Tällöin ”liikkeelle” eli toiminnalle annetaan nimi, ja tätä seurataan sen sijaan, että nimetään samankaltaisina pysyviä ominaisuuksia tai kuvataan entiteettejä. Käytäntöteorioiden avulla tehty heikon teorian mukainen analyysi ei pyri selittämään yksittäisten ihmisten valintoja, vaan näkee ne osana käytäntöjen tekstuuria (Gherardi 2006), joissa toimijoilla on vaihtelevasti valtaa vaikuttaa asioihin (Schatzki 2015). Tarkastelemalla omaehtoista ruuanhankintaa havaitsimme

toimintaa mahdollistavia ja rajoittavia materiaalisia ja ajallisia rakenteita sekä ideologisia diskursseja. Vaikka toimijoilla on tahtoa toimia toisin, omaehtoisen ruuanhankinnan muodot ovat sidoksissa tiettyssä ajan hetkessä ja paikassa kulloinkin vallitseviin olosuhteisiin ja puhetapoihin.

Toiseksi käytäntöteorioiden avulla tehty heikon teorian mukainen analyysi ottaa käytännönharjoittajien kokemusmaailman vakavasti. Käytäntöteorioilla ja sopivilla tutkimusotteilla, kuten etnografialla, on mahdollista päästä empaattisesti lähelle ilmiötä. Omaehtoisessa ruuanhankinnassa talouden järjestys näyttäytyy toimijoille arkisissa tilanteissa. Kuvaamamme omaehtoinen ruuanhankinta kotitalouksissa tuottaa uusia materiaalisia suhteita, joita ei synny kauppaketjuissa asioidessa. Siten ruokapiirien ja omavaraisuuteen pyrkivien kotitalouksien käytäntöjen ylläpitäminen ruokataloudessa vaatii jatkuvaa organisointia - samalla tavalla kuin ruokakauppoihin perustuva ruuanhankinta. Tämä voi olla yhtäältä vaikeaa, koska totutussa taloudessa on tietynlaiset materiaaliset reunaehdot, kun taas osa toiminnasta voi tuottaa voimaantumista.

Käytäntöotteen avulla voimme tuottaa näkökulmia ajatteluun, jonka mukaan taloustieto kuuluu kaikille (Chang 2015). Valtavirtaisen talouden järjestys vaikuttaa ihmisten elämään riippumatta siitä, mitä mieltä taloudesta ollaan. Väitämme, että omaehtoinen ruuantuotanto haastaa ja tekee näkyväksi valtavirtaisen talouden järjestystä sekä tuo esille olennaisen näkökulman talouden tarkasteluun myös laajemmin. Sen seurauksena taloutta koskeva tieto ei näyttäydy atomistisena, yksilöjen valintaa tai entiteettien ominaisuuksia korostavana ymmärryksenä taloudesta vaan holistisesti yh-

teenkytkeytyvien, riippuvuussuhteissa olevien käytäntöjen kautta. Käytäntöverkot kätkevät sisäänsä materiaaliseen todellisuuteen kytkeytyvää järjestystä, jota toiminnallamme ylläpidämme ja jota on lähes mahdotonta muokata yksittäisten valintojen kautta. Kuvaamamme arjen konfliktit paljastavat kotitalouksien rajoitetun toimijuuden kokemuksen, jota ei mielestämme voi kuitata vetoamalla kuluttajuusdiskurssin ja valtavirtaisten talousdiskurssien mukanaan tuomiin oletuksiin yksilöiden toimintamahdollisuuksista ja kotitalouksien toimintaa ohjaavista periaatteista. Tutkimuksemme osoittavat, että kuluttajan rooli voi vapauden lisäksi rajoittaa, ja jättää kotitalouksille vain vähän toimintamahdollisuuksia näennäisen valinnanvapauden ulkopuolella. Tutkimuksemme korostavat hallitsevien diskurssien ja näiden ideologisten taustaoletuksien huomioimisen tärkeyttä talouden käytäntöjen tarkastelussa. Näin voidaan päästä sen yli, että asiat nähdään puhtaasti yksilön tai muun entiteetin, kuten esimerkiksi kotitalouden, valintana.

Kokemuksemme mukaan ruokapiirejä ja omavaraisuuteen pyrkiviä kotitalouksia väheksytään, koska koetaan, että niitä ei voi sellaisenaan monistaa muihin konteksteihin tai skaalata toimintatapaa yksiselitteisenä ratkaisuna globaalin ruokatalouden moninaiisiin ongelmiin, jotka aikaisempi tutkimus on nostanut esille (Lymbery & Oakeshot 2014; Lähde 2017; 2018). Kuitenkin omaehtoista ruuanhankintaa tarkastelemalla on mahdollista tuoda esille valtavirtaisen taloudellisen toiminnan aiheuttamia ongelmia. Lisäksi tarkastelu tuottaa tietoa prosesseihin, joissa pyritään muuttamaan ruokajärjestelmiä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämmäksi.

VIITTEET

1. Kirjoittajat nimetty aakkosjärjestyksessä.

KIRJALLISUUS

- Alhojärvi T. (2015) Talouden pedagogisoinnista: luonnostelua vastuun ottamiseksi performatiivisesta taloustiedosta. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 2015, 145-164.
- Barad K. (2003) Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of women in culture and society*, 28(3), 801-831.
- Bourdieu P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu P. (1990) *The logic of practice*, California: Stanford University Press.
- Chang H-J. (2015) *Taloustiede-Käyttäjän opas*, Helsinki: Into Kustannus.
- De Certeau M. (1984) *Walking in the City. The practice of everyday life* California: University of California Press, 91-110.
- Eikeland O. & Nicolini D. (2011) Turning practically: broadening the horizon. *Journal of Organizational Change Management*, 24, 164-174.
- Feldman M & Orlikowski W. (2011) Theorizing practice and practicing theory. *Organization Science*, 22, 1240-1253.
- Feldman M & Worline M. (2016) The practicality of practice theory. *Academy of Management Learning & Education*, 15, 304-324.
- Friedmann H. (1993) The political economy of food: a global crisis. *New left review*, 197, 29-57.
- Gherardi S. (2000) Practice-based theorizing on learning and knowing in organizations. *Organization*, 7, 211-223.
- Gherardi S. (2006) *Organizational knowledge: The texture of workplace learning*. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Gherardi S. (2009a) Introduction: The critical power of the practice lens. *Management Learning*, 40, 115-128.
- Gherardi S. (2009b) Knowing and learning in practice-based studies: an introduction. *The Learning Organization*, 16, 352-359.
- Gherardi S. (2009c) Practice? It's a matter of taste!. *Management Learning*, 40(5), 535-550.
- Gherardi S. (2011) Organizational learning: The sociology of practice. *Handbook of organizational learning and knowledge management*, 2, 43-65.
- Gherardi S. (2012) *How to Conduct a Practice-Based Study: Problems and Methods*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Gherardi S. (2017) One turn... and now another one: Do the turn to practice and the turn to affect have something in common?. *Management Learning*, 48(3), 345-358.
- Gherardi S & Nicolini D. (2000) The organizational learning of safety in communities of practice. *Journal of Management Inquiry*, 9, 7-18.
- Gherardi S & Nicolini D. (2002) Learning the trade: A culture of safety in practice. *Organization*, 9, 191-223.
- Gibson-Graham J.K. (2006) *A postcapitalist politics*. University of Minnesota Press.
- Gibson-Graham J.K. (2014) Rethinking the economy with thick description and weak theory. *Current Anthropology*, 55, 147-153.
- Giddens A. (1986) *The constitution of society: Outline of the theory of structuration* (Vol. 349). Univ of California Press.
- Graeber D. (2001) *Toward an anthropological theory of value: The false coin of our own dreams*. New York: Palgrave.
- Graeber D. (2011) *Debt: The first 5,000 years*. Brooklyn: Melville House Publishing.
- Graeber D. (2013) It is value that brings universes into being. *HAU: Journal of ethnographic Theory*, 3(2), 219-243.
- Haila Y. (2015) Sopeutuuko metsien monikäyttö biotalouteen? *Metsätieteen aikakauskirja*, 4, 253-255.
- Heidegger M. (1996) *Being and time*. Albany: SUNY press.
- Helne T., Hirvilammi T. & Alhanen K. (2014) *Kriisi-istunto. Dialogi ekologiseen hyvinvointivaltioon siirtymisestä. Kelan tutkimusosasto*. Tampere: Juvenes Print.
- Hennion A. (2001) Music lovers: Taste as performance. *Theory, Culture & Society*, 18(5), 1-22.
- Heuts F. & Mol A. (2013) What is a good tomato? A case of valuing in practice. *Valuation Studies*, 1(2), 125-146.
- Houtbeckers E. (2018) Land in transition: the role of land for Finnish households striving for self-sufficiency. *Nordia Geographical Publications Yearbook 2018*, 47(5), 75-84
- Jackson T. (2009) *Prosperity without growth: Economics for a finite planet*. Routledge.
- Jakonen M & Silvasti T. (2015) *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into Kustannus.
- Joutsenvirta M, Hirvilammi T, Ulvila M & Wilén K. (2016) *Talous kasvun jälkeän*. Helsinki: Gaudeamus.

- Järvensivu P. (2016) *Rajattomasti rahaa niukkuudessa*. Helsinki: Like.
- Kallio G. (2013) Food for good: social movement organizations making sustainable markets for 'good food'. Teoksessa: Röklinsberg H & Sandin P. (toim.) *The ethics of consumption: The citizen, the market and the law*. Wageningen Academic Publishers.
- Kallio G. (2018) *The visible hands – An ethnographic inquiry into the emergence of food collectives as a social practice for exchange*. Doctoral Dissertation Series. Helsinki: Aalto University Publications, Unigrafia Oy
- Kallio G. & Lähde V. (2019) Paikallinen tuotanto on ruokaturvan ta. HS Vieraskynä 25.2.2019.
- Kemmis S. (2009) Understanding professional practice: A synoptic framework. Teoksessa: Green B (toim.) *Understanding and researching professional practice*. Rotterdam: Sense Publishers, 19–38.
- Latouche S. (2009) *Farewell to growth*: Polity.
- Latour B. (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor–Network–Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lefebvre H. (2004) *Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life*. New York: Continuum Books.
- Lymbery & Oakshot (2014) Farmageddon. Halvan lihan todellinen hinta. Helsinki: Into kustannus Oy.
- Lähde V. (2017) Kenelle ruoka tulevaisuudessa riittää? *Vibree Lanka*, 4.
- Lähde V. (2018) Maaailman nälkä ei ratkea tuotantoa lisäämällä. <https://politiikasta.fi/maailman-nalka-ei-ratkea-tuotantoa-lisaamalla>, luettu 20.12.2018
- MacIntyre A. (2008) *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Indiana: University of Notre Dame Press.
- Marx K. & Engels F. (1970) *The german ideology* (Vol. 1). International Publishers Co.
- Mauss M. (1954). *The gift: The form and reason for exchange in archaic societies*. Illinois: The Free Press.
- Miettinen R, Samra-Fredericks D & Yanow D. (2009) Return to practice: An introductory essay. *Organization Studies*, 30, 1309–1327.
- Mononen T. & Silvasti T. (2012). *Hyvä ja paha ruoka: ruuan tuotannon ja kuluttamisen vaikutukset*. Gaudeamus, Helsinki, 262.
- Nicolini D. (2006) The work to make telemedicine work: A social and articulative view. *Social science & medicine*, 62, 2754–2767.
- Nicolini D. (2009) Zooming in and out: Studying practices by switching theoretical lenses and trailing connections. *Organization Studies*, 30, 1391–1418.
- Nicolini D. (2010) Medical innovation as a process of translation: a case from the field of telemedicine. *British Journal of Management*, 21, 1011–1026.
- Nicolini D. (2011) Practice as the site of knowing: Insights from the field of telemedicine. *Organization Science*, 22, 602–620.
- Nicolini D. (2012) *Practice, Theory, Work, & Organization. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Orlikowski W. & Yates J. (2002). It's about time: Temporal structuring in organizations. *Organization science*, 13(6), 684–700.
- Orlikowski W. (2002) Knowing in practice: Enacting a collective capability in distributed organizing. *Organization Science*, 13, 249–273.
- Orlikowski W & Scott S. (2008) 10 sociomateriality: challenging the separation of technology, work and organization. *The academy of management annals*, 2, 433–474.
- Orr J. (1995) Ethnography and organizational learning: In pursuit of learning at work. Teoksessa: Zuccherma-glio C, Bagnara S & Stucky S (toim.) *Organizational learning and technological change*. Berlin, Heidelberg: Springer, 47–60.
- Orr J. (2006) Ten years of talking about machines. *Organization Studies*, 27, 1805–1820.
- Ortner S. (1984) Theory in Anthropology since the Sixties. *Comparative studies in society and history*, 26, 126–166.
- Pantzar M. (2009) Kulutuksen rytmit ja arkisten käytäntöjen evoluutio. *Tieteessä tapahtuu*, 27.
- Pantzar M & Shove E. (2010) Temporal rhythms as outcomes of social practices: A speculative discussion. *Ethnologia Europaea*, 40, 19–29.
- Parker M, Cheney G, Fournier V, et al. (2014) *The Routledge companion to alternative organization*, London: Routledge.
- Puupponen A., Paloviita A., Kortetmäki T. & Silvasti T. (2016) Suomalaisen ruokaturvan ulottuvuudet: sisälönanalyysi ruokaturvasta julkisissa asiakirjoissa. *Alue ja ympäristö*, 45.
- Raworth K. (2017) *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st-century economist*. Chelsea: Green Publishing.
- Reckwitz A. (2002) Toward a theory of social practices: a development in culturalist theorizing. *European journal of social theory*, 5, 243–263.

- Rockström J, Steffen W, Noone K, et al. (2009) Planetary boundaries: exploring the safe operating space for humanity. *Ecology and society*, 14(2), 32..
- Salminen A. (2016) Omavaraistava asubjektivaatio eli ei-inhimillinen egontuho fossiilimoderniteettia vastaan. *Elonkehä*, 3.
- Räsänen K. (2009). Understanding academic work as practical activity—and preparing (business school) academics for praxis?. *International Journal for Academic Development*, 14(3), 185-195.
- Räsänen K. (2014). Academic Capitalism and Practical Activity—Extending the Research Program. Teoksessa: Slaughter, S. (toim.) *Academic capitalism in the age of globalization*. JHU Press, 94-112.
- Räsänen K. (arvioitavana) Suorittamassa vai hyvällä asialla? Nuorten tutkijoiden moraalikäsitteitä Aalto-yliopistossa ja naapurikorkeakouluissa. Teoksessa: Filander K, Korhonen M & Siivonen P (toim.) *Huipputuksen moraalijärjestys*, Tampere: Vastapaino.
- Räsänen K. (2015a) Fire and water combined: Understanding the relevance of working life studies through a concept of practical activity. *Nordic Journal of Working Life Studies*, 5, 47.
- Räsänen K. (2015b) Töölö state of the art – tekstejä käytäntöteorioista ja akateemisesta käytännöstä. Teoksessa: Räsänen K, Apajalahti E-L, Houtbeckers E, Kallio G & Penttilä A. (toim.) *Kopista ulos-tutkijat käytäntöteoreettisen tajun jäljillä*. Helsinki: Aalto University.
- Räsänen K & Trux M-L. (2012) *Työkirja, ammattilaisen paluu*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Sandberg J & Tsoukas H. (2011) Grasping the logic of practice: Theorizing through practical rationality. *Academy of Management Review*, 36, 338-360.
- Schatzki T. (2001) Practice minded orders. Teoksessa: Schatzki T, Knorr Cetina K and von Savigny E (toim.) *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge, 42-55.
- Schatzki T. (2012) A primer on practices. Practice-based education: Perspectives and strategies, 13-26.
- Schatzki T. (2013) The edge of change: on the emergence, persistence and dissolution of practices. *Sustainable Practices*. Routledge, 47-62.
- Schatzki T. (2015) Practices, governance and sustainability. Teoksessa: Maller C & Strengers Y (toim.) *Social practices, intervention and sustainability: Beyond behaviour change*. London: Routledge, 24-34.
- Shove E, Pantzar M & Watson M. (2012) *The Dynamics of Social Practice: Everyday Life and How it Changes*. London: Sage.
- Thévenot L. (2001) Pragmatic regimes governing the engagement with the world. Teoksessa: Schatzki T, Knorr Cetina K and von Savigny E (toim.) *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge, 64-82.
- Tsing AL. (2015) *The mushroom at the end of the world: On the possibility of life in capitalist ruins*. Princeton University Press.

OIKAISU

Toisin kuin Tiede & Edistyksen numeron 1/2019 hakemistossa todettiin, numeron taiteilijan Raul Meelin esittelijä on Kimmo Sarje. Esittelysivulla on mainittu oikea nimi.

NUMEROMME KIRJOITTAJAT

PASI HEIKKURINEN	KTU, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto, tohtorikoulutettava, Jyväskylän yliopisto.
Eeva HOUTBECKERS	KTU, tukijatohtori, Aalto-yliopisto.
GALINA KALLIO	KTU, tukijatohtori, Aalto-yliopisto.
MATIAS LAINE	KTU, akatemiautkija, Tampereen yliopisto.
HANNELE MÄKELÄ	KTU, yliopistotutkija, Tampereen yliopisto.
TONI RUUSKA	KTU, tukijatohtori, Helsingin yliopisto.
JANNE SÄYNÄJÄKANGAS	FM, väitöskirjatutkija, Jyväskylän yliopisto.
KRISTOFFER WILÉN	KTM, väitöskirjatutkija, Hanken Svenska handelshögskolan.